

readiness. According to the determined indicators, the state of the studied readiness of the third year students of the "Primary Education" specialty of T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Collegium" was revealed. The analysis and generalization of the questionnaire, interviews, observation data, the analysis of the process and products of the students' work of the control and experimental groups indicate that they have a prevailing low level of the studied readiness formation.

The system of training future teachers for conducting morning meetings during the lectures, practical classes, independent work, pedagogical practice, work on the course projects was worked out. Thus, the theme "Morning meetings in a New Ukrainian school. The peculiarities of planning and conducting" was included to the content of the "Pedagogical technologies in primary school" course. During the practical classes, while doing the tasks for independent work the students of the experimental group were offered such tasks and forms of work which provided the implementation of the competence and activity approaches in the process of their professional training. Namely: the theoretical issues ("The importance of morning meetings in primary school", "The structural components of a morning meeting", "The planning and conducting of a morning meeting") were examined using the method of "The World Café"; the fragments of the worked out morning meetings were held with the further discussion of the outline plan and methodology.

A part of the students of the experimental group was making a group course project on pedagogy on the topic "Methodology of conducting morning meetings in primary school", in the process of work on which they analyzed the theoretical foundations of the studied topic, selected the outline plans of morning meetings worked out by teachers-practitioners.

The analysis and generalization of the data received at the end of the molding experiment indicate a significant increase in the number of students in the experimental group with a high and average level of the studied readiness formation (by 13.8% and 30.3% accordingly). The number of students with a low level of the studied readiness formation decreased by 33.3% in the experimental group. In the control group there was a slight improvement in the indicators. This testifies to the effectiveness of the developed system of training future teachers for conducting morning meetings in primary school.

Key words: professional training, competence approach, activity approach, morning meeting, readiness for conducting morning meetings, business game, course project.

УДК 37.015.3 1:7:37.015.31:133.2

DOI: 10.32626/2309-9763.2018-25.-2.185-190

Людмила Московчук
Liudmyla Moskovchuk

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

THE AESTHETIC EDUCATION OF JUNIOR PUPILS AS A FACTOR OF SPIRITUAL PERSONALITY FORMATION

У статті розкрито сутність естетичного виховання молодших школярів; висвітлено різні підходи сучасних науковців до його визначення. Проаналізовано характерні особливості молодшого шкільного віку. Виявлено зв'язок естетичного виховання із розвитком духовності особистості.

Ключові слова: естетичне виховання, молодший шкільний вік, духовність.

Українська школа на шляхах реформування потребує від психолого-педагогічної науки нових підходів до якісного вдосконалення виховання юної особистості, які б забезпечували формування і розвиток, насамперед, духовних здібностей як домінуючих для розвитку ціннісної системи людини. Важлива роль у досягненні цієї мети належить естетичному

вихованню, спрямованому на розвиток почуття прекрасного, формування вмінь та навичок жити й творити за законами краси. У Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, інших нормативно-правових документах Міністерства освіти і науки України акцентовано на створенні умов для виховання особистості з високим рівнем художньо-естетичної культури, готовністю використовувати отриманий досвід у своїй діяльності згідно з універсальними естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями.

Питання естетичного виховання дітей та молоді висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема цільовий та змістовий компонент естетичного виховання розкрито в працях В. Бутенка, І. Зязюна, Л. Масол, С. Мельничук, Н. Миропольської, О. Рудницької та ін.; організаційно-діяльнісний: методи, форми та засоби досліджували Е. Белкіна, А. Богуш, Н. Бондаренко, Т. Борисова, О. Варгата, Н. Гавриш, Л. Косачова, В. Котляр, Г. Марочко, Т. Науменко, В. Пабат, Л. Хлебнікова та ін.; результативний – Ю. Гончаренко, І. Гусленко, О. Земляна, І. Льїнська, Г. Шевченко та ін.

Натомість, аналіз наукових праць із досліджуваної проблеми та власного практичного досвіду дають змогу зробити висновок, що соціально зумовлена необхідність поліпшення якості початкової освіти в Україні потребує ґрунтовного розгляду проблеми естетичного виховання молодших школярів, передусім у контексті духовного розвитку. Цим і зумовлений вибір теми дослідження.

Метою статті є узагальнити теоретичні основи естетичного виховання молодших школярів, схарактеризувати його сутність, виявити зв'язок естетичного виховання із розвитком духовності особистості.

У словнику з естетики зазначено, що естетичне виховання – це система заходів, скерованих на вироблення й вдосконалення в людині здатності сприймати, правильно оцінювати, створювати прекрасне й піднесене у житті й мистецтві [18, с. 290]. У педагогічному словнику сутністю естетичного виховання є розвиток у людини почуттів прекрасного, формування вмінь і навичок творити красу в навколишній дійсності, вміти відрізнити красиве від потворного, жити за законами духовної краси [13, с. 99].

Аналіз наукової літератури свідчить про різноманітність визначень поняття “естетичне виховання”, а також підходів до його дослідження, що пояснюється складністю та багатогранністю цього феномену. Так, у наукових дослідженнях естетичне виховання розглядається як система, основа, напрям, вид діяльності, складова, сукупність, умова, процес, спосіб, результат.

Як зазначає О. Оніщенко, естетичне виховання доцільно розглядати з позицій естетики, педагогіки та етики, оскільки зазначена проблема безпосередньо пов'язана зі структурою естетичної свідомості, її важливими складовими – естетичним почуттям, естетичним смаком та естетичним ідеалом, залежить від загальноосвітнього рівня людини та передбачає необхідність гармонійного розвитку, духовного вдосконалення особистості [11, с. 2]. Дослідниця Ю. Максимчук [8] виокремила основні параметри дослідження естетичного виховання особистості. У соціальному параметрі естетичне виховання виступає як напрям суспільної діяльності, що сприяє формуванню найважливіших форм свідомості людини, її світогляду, моралі, правової, художньої культури. Культурологічний параметр дослідження визначає естетичне виховання як умову функціонування цінностей художньої культури, сприймання, розуміння творів мистецтва. У професійному параметрі дослідження естетичне виховання визначено як спосіб набуття особистісно необхідного професійного досвіду. В особистісному параметрі естетичне виховання – це основа самореалізації особистості, виявлення її естетичної активності.

Л. Газнюк, С. Могильова, Н. М'яснікова та ін. вважають, що естетичне виховання є специфічним видом суспільно-значущої діяльності, котра здійснюється суспільством та його спеціалізованими інститутами відносно об'єкта (індивіда, особистості, групи, колективу, спільноти) з метою формування в останнього системи орієнтації в світі естетичних і художніх цінностей відповідно до уявлень про її характер та призначення, які склалися в даному конкретному суспільстві [4, с. 37].

Ю. Гончаренко [5] зазначає, що естетичне виховання є складовою частиною виховного процесу, безпосередньо спрямованою на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності. У цьому розумінні сутності естетичного виховання доречним є зауваження А. Верем'єва, котрий наголошує, що “виховання естетичне не являє собою ізольовану, відокремлену від інших галузь виховної діяльності. Воно не може існувати само по собі, як “чисте” естетичне виховання, відокремлене від інших форм виховання... Водночас воно має унікальну особливість – потенційну здатність скласти синтез з будь-яким виховним процесом, надаючи йому емоційного забарвлення, гуманітарної спрямованості й переконаності” [1, с. 9].

На думку Л. Воловича [3], естетичне виховання представляє собою органічну сукупність послідовних і цілеспрямованих впливів на особистість, метою яких є її гармонійний, усебічний розвиток, формування в неї всього багатства естетичного ставлення до життя, здатності насолоджуватись красою навколишньої дійсності, витворів мистецтва й активно створювати цю красу в творчій праці.

А. та О. Рацул [15] підкреслюють, що естетичне виховання є необхідною умовою загального та естетичного розвитку особистості, котрий базується на природних задатках, індивідуальних особливостях та відбувається під дією навколишньої дійсності середовища, мистецтва, виховання, самовиховання.

І. Зязюн [7] визначає естетичне виховання як неперервний процес, котрий збагачує духовний світ людини й удосконалює її діяльність, тому він і має здійснюватися передусім у діяльності, в різнобічній соціальній творчості. При цьому він є тісно пов'язаним з усіма напрямками виховання. Аналогічну думку щодо розуміння естетичного виховання як процесу висловлює Л. Масол. Дослідниця пропонує розглядати естетичне виховання у широкому (соціальному) значенні як процес формування естетичних цінностей особистості шляхом залучення до цінностей мистецтва, вітчизняної і світової культури; та у вузькому (педагогічному) значенні – як забезпечення спеціально організованих педагогічних умов, спрямованих на духовне збагачення й розвиток особистості засобами мистецтва [9, с. 14].

А. Рашидов та М. Куїмова [16] інтерпретують поняття “естетичне виховання” як результат чуттєвого, образного сприйняття дійсності. Відповідно до наукової позиції вчених, естетичне виховання зосереджене на формуванні естетичних почуттів, потреб та інтересів, естетичної краси й ідеалів, здатності до художнього створення й естетичного сприйняття навколишнього світу.

Узагальнюючи всі розглянуті підходи до тлумачення сутності поняття “естетичне виховання”, можна стверджувати, що всі вони розкривають лише його певну ознаку. Тому найбільш цілісним визначенням, на наш погляд, доцільно вважати таке, що об'єднує зазначені вище ознаки.

Виходячи з наведеного вище, визначаємо естетичне виховання як спільну діяльність учителя та учня, котра ґрунтується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії та є спрямованою на формування естетично розвиненої особистості учня.

Естетичне виховання учнів на кожному з етапів шкільного життя має свої особливості, зумовлені віковою специфікою.

Проаналізуємо вікові особливості дітей молодшого шкільного віку на основі вивчення психолого-педагогічних досліджень [2; 10; 14; 17]. Характерним для цього віку є становлення свідомості, наповнення її структури новими ціннісними орієнтирами. У процесі навчання відбувається засвоєння дитиною вироблених людством знань й умінь, вона вчиться підпорядковувати роботу обов'язкам та суспільним правилам. Доцільно відзначити, що властивим для молодшого школяра є розвиток словесно-логічного мислення для засвоєння понять; соціального “Я” завдяки розширенню кола спілкування; самостійність, відповідальність, поступова незалежність від батьків. Новоутвореннями цього віку є наступні: інтелектуалізація психічних процесів; здатність до саморегуляції поведінки, оцінювання власних думок; формування

власних цінностей, мотивів, інтересів, поглядів, ідеалів, особистісного ставлення до світу. Провідна діяльність – у молодшого школяра – навчальна, що впливає на усю його особистість. Сприймання молодших школярів досить розвинуте: їм притаманний високий інтерес до навколишньої дійсності. Інтенсивно розвивається навмисне, логічне запам'ятовування. Дітям цієї вікової групи характерна особлива образність мислення: їх образи яскраві й деталізовані. Молодшого школяра відзначає підвищена сприйнятливність, вразливість. Потреба у зовнішніх враженнях є основною рушійною силою в розвитку його психіки. Розвиток потреб молодшого школяра йде в напрямку домінування духовних потреб над матеріальними, все більшої їх усвідомленості і керованості. Значну роль у їх вчинках і поведінці, що базуються на прийнятих чи перейнятих цінностях, відіграють емоції молодшого школяра. Учні початкової школи виявляють безпосередність, щирість, розкутість, фантазування, підвищену сприйнятливостю до зовнішніх впливів, а також – відкритість у сприйманні художніх творів, емоційну мобільність та готовність із насолодою розв'язувати творчі завдання. Емоційність є однією з основних характеристик молодшого шкільного віку. Процес становлення ціннісних орієнтацій саме у дітей шести років вирізняється найбільшою динамічністю. Естетичні почуття розвиваються на основі формування єдиної системи асоціацій: знання – ставлення – практичні дії.

Таким чином, висновки психологів й педагогів доводять, що молодший шкільний вік – особливий період, сензитивний для естетичного виховання, формування естетичних цінностей і почуттів, оскільки інтенсивно формується сенсорна сфера особистості дитини, збагачується її чуттєвий досвід.

Аналіз наукових праць із проблеми дослідження свідчить, що естетичне виховання є одним із головних чинників формування духовності особистості. Зокрема “Концепцією художньо-естетичного виховання учнів” визначено цілісну духовно-світоглядну модель художньо-естетичного виховання на основі провідних функцій мистецтва. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне уточнити поняття “духовність” у контексті естетичного виховання.

Важливими для нашого дослідження є погляди Г. Шевченко [19, с. 81] щодо визначення сутності духовності особистості. Дослідниця розуміє її як специфічну людську якість, котра втілює в собі найкращі зразки людської поведінки, мудрості, дотримання й утвердження в повсякденному житті вищих моральних законів, наслідування кращим загальноприйнятими естетичними ідеалам. Вказаної наукової позиції дотримується і Е. Помиткін [12], який теж розглядає її як *специфічну якість*, котра характеризується усвідомленням єдності Буття та зумовлює прагнення особистості до вдосконалення внутрішнього і зовнішнього світу, спрямовує її до реалізації у власному житті ідеалів Краси, Добра та Істини.

Г. Шевченко також звертає увагу на те, що духовність є найвищою сходинкою в системі людських якостей, де панують совість, честь, гідність, свобода, милосердя, гуманізм, душевність, сердечність, працелюбство, творчість за законами краси. За твердженням дослідниці, особистість, котра володіє розвиненими почуттями сердечності, є душевною людиною, прагне творити добро, прийти на допомогу тому, хто її потребує. Авторка зауважує, що згідно релігійних понять душевна людина, котра творить добро, не повинна нагадувати ні собі, ні іншим про власне добродіяння, бо воно не потребує взаємовіддачі [19, с. 244].

К. Джеджеря, беручи за основу запропоновані Г. Васяновичем параметри духовно-розумного, морально-духовного та духовно-естетичного буття, розглядає феномен духовності особистості, по-перше, у вигляді системи мобільних знань та гнучких методів здобуття й критичного осмислення цих знань з метою адекватного оцінювання дійсності в органічній єдності із засвоєними цінностями та продуктивної реалізації професійних завдань, розв'язання життєвих проблем; по-друге, як втілення змісту моралі та інших суспільних регулятивів у свідомість і поведінку особистості, що є основою для просоціальної регуляції життєдіяльності; по-третє, як втілення естетичних ідеалів у свідомість й поведінку особистості, що забезпечує естетичну оцінку подій та естетизацію життєдіяльності [6, с. 107-108].

Е. Помиткін доречно зауважує, що розуміння духовності як суто особистісної якості є обмеженим, оскільки особистість є соціалізованим індивідом, який керується соціально прийнятими нормами, стандартами, правилами та законами [12, с. 25]. Подібну точку зору висловлює і К. Джеджера, наголошуючи, що духовність виступає носієм змісту і суті людської спільноти, всезагальним способом саморозвитку і самореалізації особистості, універсальним засобом вираження її внутрішнього світу, її єдності з іншими людьми та творчим досвідом попередніх поколінь.

Отже, узагальнюючи погляди зазначених вище вчених, вважаємо за доцільне розглядати духовність як інтегративне особистісне утворення, котре виявляється в інтелектуальній, моральній та естетичній діяльності та спрямовує людину до пізнання, засвоєння та створення духовних цінностей, саморозвитку, самореалізації, особистісного зростання, творчості, взаємодії з іншими людьми, співтворчості, втілення в життя вищих ідеалів людства.

Завдання дослідження виконано, мету досягнуто. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок у контексті розглянутої проблеми можуть стати дослідження компонентів естетичного виховання як діяльності, а саме: його суб'єкта, об'єкта, мети, змісту, засобів та результату.

Список використаних джерел

1. Веремьев А. Эстетическое и художественное воспитание : сущность и взаимосвязи / А. Веремьев // Искусство и образование : науч.-метод. журн. – М. : Роспечать, 2002. – № 3 (21). – С. 4-10.
2. Возрастная психология : Детство, отрочество, юность : Хрестоматия : учеб. пособ. для студ. пед. вузов. / сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. – М. : Изд. центр “Академия”, 2000. – 624 (1110) с.
3. Волович Л. А. Система эстетического воспитания учащихся профтехучилищ / Л. А. Волович. – М. : Высшая школа, 1988. – 166 с.
4. Газнюк Л. М. Естетика : навч. посіб. для гуман. спец. / Л. М. Газнюк, С. В. Могильова, Н. О. М'яснікова, Н. М. Салтан. – Київ : Кондор, 2011. – 214 с.
5. Гончаренко Ю. В. Естетичне виховання учнів початкових класів у процесі хореографічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Ю. В. Гончаренко. – Луганськ, 2009. – 20 с.
6. Джеджера К. Духовний розвиток особистості майбутнього фахівця як проблема професійної підготовки / К. Джеджера // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації : укр. наук. журн. ; Ун-т “Україна” ; Всеукр. асоціація політ. наук. – Київ, 2010. – С. 106-111.
7. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості / І. А. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості : монографія / За заг. ред. Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 14-36.
8. Максимчук Ю. В. Естетичне виховання студентської молоді у процесі клубної роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія та методика виховання” / Ю. В. Максимчук. – Херсон, 2004. – 20 с.
9. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія / Л. М. Масол; Ін-т проблем виховання АПН України. – Київ : Промінь, 2006. – 432 с.
10. Миропольська Н. Уроки художньо-естетичного циклу в школі : навчання і виховання : навч. посіб. / Н. Миропольська, С. Ничкало, В. Рагозіна [та ін.] – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 240 с.
11. Оніщенко О. І. Естетичне виховання : історичні традиції та сучасність // Мистецтво та освіта : наук.-метод. журн. ; Мін-во освіти і науки України, Нац. акад. пед. наук України, Київськ. дитяча акад. мистецтв. – Київ, 1998. – № 3. – С. 2-6.

12. Помиткін Е. О. Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості : посібн. / Е. О. Помиткін. – Кіровоград : Імекс-ЛТД. – 2013. – 144 с.
13. Професійна освіта : Словник : навч. посіб. / укл. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – Київ : Вища школа, 2000. – 380 с.
14. Психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. – Харків : Фоліо, 2012. – 863 с.
15. Рацул А. Естетичне виховання учнів : теоретичний аспект / А. Рацул, О. Рацул. – // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2009. – Вип. 29. – С. 206-212.
16. Рашидов А. М. Some Benefits of Aesthetic Education / А. М. Рашидов, М. В. Куимова // Молодой ученый : науч. журн. – Казань, 2015. – №6. – С. 100-102.
17. Савченко О. Я. Вивчення особистості молодшого школяра як передумова успішної організації його навчальної діяльності / О. Я. Савченко // Початкова школа : наук.-метод. журн. ; Мін-во освіти і науки України. – 2012. – № 3. – С. 1-7.
18. Словник з естетики / укл. О.П. Петрушенко. – Львів : Магнолія-2006, 2009. – 353 с.
19. Шевченко Г. П. Проблеми духовності людини ХХІ століття [Електронний ресурс] / Г. П. Шевченко // Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – Вип. 5. – С. 241-250. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/domtp_2012_5_29.pdf – Назва з екрану.

The dynamic processes in the development of theory of aesthetic education are taking place, the content of many traditional categories is enlarging and reconsidering at the beginning of the XXI century. One of the basic components of new Ukrainian school formula is pedagogics of partnership. The main features of pedagogics of partnership are communication, interaction, cooperation between teacher and pupil.

According to this the aesthetic education definition as common activity of teacher and pupil which is based on subject-subjective cooperation and is coordinated on formation of aesthetic developed person of pupil is actualized.

The structural components of aesthetic education of junior schoolchildren as their activity are examined in the article. Its subject, object, aim, components, ways and results are defined. Different current scholars' approaches to its definition are analyzed.

The components of aesthetic education are defined in scientific, methodical and practical levels for its complex analysis. On scientific level the aesthetic education has such components as: aesthetic perception, aesthetic knowledge, aesthetic sense, aesthetic opinion, aesthetic emotional experience, aesthetic taste, aesthetic pleasure, aesthetic ideal, aesthetic culture. On methodical level the content of aesthetical education is concretized in literature of music and art, the basis of science, different amateur associations programs, in studio's work during facultative classes of different kinds of arts, etc. On practical level the content of aesthetic education has principles, methods and forms as a whole.

The notion "aesthetic breeding" is précised as personal formation that consists of aesthetic knowledge, skills, abilities, aesthetic needs, motives, interests, values, assurance and attitude to environment and to oneself as a whole.

Key words: *aesthetic education, junior pupils, the structural components of aesthetic education, aesthetic breeding.*